

Complexnummer: 531400

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Voorstelling Naarden/Infanterie

Aantal complexonderdelen

2

Monumentnummers van complexonderdelen

531403, 531404

Woonplaats

Bussum

Gemeente

Gooise meren

Provincie

Noord-Holland

Locatie van het hoofdobject

Bussum, Voorstelling Naarden/infanteriestelling Franse Kamp

Complexomschrijving

Cluster 11. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie gedeclareerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfases in de negentiende eeuw

Gedurende de eerste bouwperiode werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal

forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het access en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l' épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867- ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaamd. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermden, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee ging men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vredestand vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnests, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

VOORSTELLING NAARDEN / INFANTERIESTELLING FRANSCHE KAMP

Inleiding complex

Complex VOORSTELLING NAARDEN / INFANTERIESTELLING FRANSCHE KAMP als een laat-19de- en 20ste-eeuwse, aan de Vesting Naarden toegevoegde verdedigingslinie. De vestingstad Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee (nu IJsselmeer), die een acces vormden tot Amsterdam. Vanwege de grote militaire betekenis is er veel strijd geleverd om Naarden. De verdedigingswerken zijn steeds vernieuwd naar de jongste inzichten op militair-strategisch gebied. Naarden was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. Dit was niet altijd succesvol. Daarom kreeg Naarden vanaf het einde van de 19de eeuw verschillende vóórstellingen als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Vanaf 1868 werd in fasen het zogenoemde 'Offensief voor Naarden' aangelegd. Dit bestond uit vijf forten / aardwerken,

gelegen in een halve cirkel aan de zuid- en oostzijde van de vesting Naarden, van het zuiden van Bussum tot aan de inundaties bij 's-Graveland. De fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al echter snel na aanleg verouderd. Door de verbetering van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Daarom legde men langs de linie tijdens de mobilisatieperioden van 1914-1919 en 1939-1940 extra verdedigingswerken aan vóór de eigenlijke fortificaties. Deze werken zijn uitgevoerd als groepsnesten, (groeps)schuilplaatsen, geschutskazematten en versperringen. In Naarden kwam rond 1916 een zeer grote vóórstelling tot stand. De stelling liep vanaf de zuidkant van Bussum over Crailo en Huizen tot aan de kust van de toenmalige Zuiderzee (IJsselmeer). De voorstelling was bedoeld ter bescherming van het intussen verouderde Offensief voor Naarden en van de vestingstad Naarden zelf. De stelling bestond uit veldwerken: een zevental aarden schansen met een doorgaande infanterieborstwering, dit alles verbonden door een droge gracht en loopgraven en voorzien van prikkeldraadversperringen, verbandplaatsen, telefoonaansluitingen en manschappenschuilplaatsen, enzovoort. Achter de infanterieborstwering lagen opstellingen voor geschut van divers kaliber. De voorstelling stond onder het commando van het veldleger. De vesting en het Offensief voor Naarden stonden onder commando van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, terwijl enkele stellingen ten westen van Naarden onder commando vielen van de Stelling van Amsterdam. Dit maakte de communicatie niet eenvoudig. Bij oefeningen bleek er behoefte aan extra versterking en een betere aansluiting op de westelijke inundaties. Daarom werd in 1918 op de toenmalige Fransche Kampheide, circa 200 meter vóór de schansen, de voorstelling uitgebreid. Er kwamen twee loopgraven met circa zestig gewapend betonnen schuilplaatsen tot stand. Ze werden in twee parallelle rijen gebouwd. De voorste, zuidelijke rij was bedoeld voor loopgraafwachten. Het waren kleine werken van het type 1918 / I. De achterste, noordelijke rij was voor reservetroepen en van het dubbel zo grote type 1918 / II. Destijds waren dit de zwaarste typen schuilplaatsen, ontworpen om een langdurig bombardement van zwaar geschut te kunnen doorstaan. Hoewel de infanteriestelling op de Fransche Kampheide primair was bedoeld voor opname van een zich terugtrekkend veldleger, doet de zware uitvoering van de werken vermoeden dat men een tegenaanval vanuit de stelling niet uitsloot. De infanteriestelling op de Fransche Kampheide is nooit voltooid. Het werk werd stopgezet na de wapenstilstand van 1918.

Van de niet bouwkundige veldwerken uit de Voorstelling van Naarden zijn tegenwoordig nauwelijks sporen aan de oppervlakte te zien, hoewel er op sommige plaatsen nog kleine stukjes van de schansen, droge grachten en infanteriewal te vinden zijn. De schuilplaatsen type 1918 / I en 1918 / II van de infanteriestelling Fransche Kamp liggen op een natuurkampeerterrein en zijn daardoor gevrijwaard van permanente bebouwing. Hierdoor laat zich ook de onderlinge relatie tussen de schuilplaatsen als vroegere onderdelen van een lineaire stelling nog redelijk herkennen. Dit ondanks het feit dat de heide inmiddels geheel is begroeid met bomen en het feit dat de schuilplaatsen zich voor een groot deel onder het zand van de geëgaliseerde loopgraven bevinden. Het is van grote betekenis dat het onderlinge verband tussen de schuilplaatsen in de functie van lineaire stelling door het ontbreken van permanente bebouwing nog afleesbaar en herkenbaar is. Vanwege de begroeiing is de vroegere relatie met het schootsveld op de open heide echter niet meer herkenbaar.

Ligging en relatie met andere objecten

Het complex VOORSTELLING NAARDEN / INFANTERIESTELLING FRANSCH KAMP uit 1918 ligt in het noordoostelijke deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, op de niet inundeerbare gronden van Het Gooi. De Voorstelling / Infanteriestelling ligt iets ten zuiden van het complex Offensief voor Naarden en was bedoeld ter ondersteuning van de verdediging van de Vesting Naarden en de hoog gelegen gronden daaromheen. Naarden was van zeer groot militair-strategisch belang vanwege de verdediging van de directe toegang tot Amsterdam. De complexen Vesting

Naarden, Offensief voor Naarden en Voorstelling Naarden / Infanteriestelling Fransche Kamp horen dus bij elkaar op zowel het macroniveau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, als op het mesoniveau van de verdediging van de niet inundeerbare gronden die een acces vormen tot Naarden en van daaruit tot Amsterdam. Ook de noordwestelijker gelegen Werken aan de Karnemelksloot en het Fort Ronduit in het noorden behoren tot de buitenwerken van de Vesting Naarden. Daaruit volgt dat er op macro- en mesoniveau eenzelfde verband met de Voorstelling bestaat als bovengenoemd. Op het microniveau van de individuele functies en bouwwerken bestaat er tussen de Voorstelling Naarden en het Offensief voor Naarden een direct verband vanwege beider functie het veldleger op te vangen en de gelegenheid te geven zich achter Naarden terug te trekken en te (her)groeperen. Op organisatorisch en logistiek niveau wijkt de Voorstelling Naarden / Infanteriestelling Fransche Kamp af van de overige genoemde complexen. De Voorstelling / Infanteriestelling stond in mei 1940 onder commando van het veldleger, terwijl de overige complexen deel uitmaakten van de Groep Naarden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Hoewel de situering van de betonnen werken lineair van karakter is en de dubbele rij van schuilplaatsen Type 1918 / I en 1918 / II in hoofdzaak intact is, valt hun relatieve situering in het veld niet goed waar te nemen. Daarom is de aanleg van het complex, die nauwelijks beleefbaar is, niet apart als complexonderdeel beschermd.

Omschrijving complex

Het complex VOORSTELLING NAARDEN / INFANTERIESTELLING FRANSCH KAMP uit 1918 ligt nagenoeg parallel aan de Fransche Kampweg tussen Bussum en Naarden en doorkruist de Weg door 't Kamp. De stelling bestaat uit circa zestig gewapend betonnen schuilplaatsen van het type 1918/I en 1918/II. Zij zijn in twee parallelle rijen gelegen op een terreinstrook van circa een kilometer lang en 50 tot 100 meter breed, die van van zuidwest naar noordoost is gericht. De zuidelijke rij schuilplaatsen is van het type 1918/I en de noordelijke rij van het type 1918/II. Ongeveer halverwege maakt de stelling een knik naar het zuidwesten. Vanwege het ontbreken van permanente bebouwing laat de stelling zich nog als zodanig herkennen, hoewel inmiddels door bomen omgeven en grotendeels onder de aarde gelegen.

De bescherming van het complex VOORSTELLING NAARDEN / INFANTERIESTELLING FRANSCH KAMP betreft de volgende complexonderdelen:

- SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / I
- SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / II

Waardering

Het complex VOORSTELLING NAARDEN / INFANTERIESTELLING FRANSCH KAMP is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Krayenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het complex is een voorbeeld van een infanteriestelling uit 1918 met als doel de accesverdediging van het hoog

gelegen Gooi, maar het is waarschijnlijk ook met een offensieve doelstelling aangelegd.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Vesting Naarden, Fort Ronduit, de Werken aan de Karnemelksloot en het Offensief voor Naarden. Tevens vanwege de onderlinge functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde verdedigingswerken die dienden ter afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Archeologische waarden vanwege te verwachten in de bodem aanwezige sporen en / of resten van loopgraven, aardwerken en dergelijke.

* Het complex is tamelijk zeldzaam als één van de weinige herkenbare resterende, in dubbel lineair verband uitgevoerde infanteriestellingen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie uit de mobilisatieperiode 1914-1919, die nog rijkelijk zijn voorzien van schuilplaatsen van de typen 1918 / I en 1918 / II.

* Het complex is tamelijk gaaf bewaard omdat de vorm van de infanteriestelling en het gros van de bijbehorende betonnen werken als bouwkundige objecten in het veld aanwezig en als zodanig herkenbaar zijn. Tevens is van belang dat de schuilplaatsen door het ontbreken van permanente bebouwing - hoewel ze fysiek ten dele schuil gaan - in hun onderlinge verband als een dubbele lineaire stelling herkenbaar zijn.

Monumentnummer*: 531403

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 18 januari 2013
Kadaster deel/nr: 82696/32

Complexnummer 531400 *Complexnaam* NHW-Voorstelling Naarden/Infanterie

*Woonplaats** Bussum *Gemeente** Gooise meren *Provincie** Noord-Holland

Locatiennaam Bussum *Locatieomschrijving* Voorstelling Naarden/infanteriestelling Franse Kamp

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>
Hilversum	C			4372
Hilversum	C			4737
Bussum	C			1372
Hilversum	C			4736
Hilversum	C			1887
Bussum	C			1294

*Rijksmonumentomschrijving***

Cluster 11. Schuilplaatsen type 1918 I.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / I als gewapend betonnen onderdelen van een lineaire en accesverdediging op basis van loopgravenstelsels, gedekte wegen en dergelijke. Schuilplaatsen Type 1918 / I en Type 1918 / II zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in 1918 op meerdere plaatsen in West-Nederland gebouwd. Beide typen komen in ieder geval voor binnen de Stelling van Amsterdam (onder meer bij Spaarndam) en op diverse plaatsen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie (onder meer in het gebied tussen Fort Rijnauwen en Fort Vechten [= de Houtense Vlake], bij Fort Everdingen en bij de Fransche Kamp in Naarden). Het totaal aantal gebouwde exemplaren in de Nieuwe Hollandse Waterlinie bedraagt ongeveer 225; het merendeel (ca. 165) hiervan bestaat nog. In en om de stelling Fransche Kamp zijn in totaal nog ongeveer 60 exemplaren aanwezig. De Schuilplaats Type 1918 / I kwam gewoonlijk tot stand aan de buitenste (de frontzijde) van dubbele loopgraafstelsels. De Schuilplaats Type 1918 / II is meestal gebouwd langs de achterste loopgraaf. Doordat de loopgraven en andere aardwerken later vrijwel overal

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

zijn geëffend, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig bijna altijd voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de schuilplaatsen was gewoonlijk gedekt door aardwerken die deel uitmaakten van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans vaak niet meer aanwezig of slechts met moeite herkenbaar. In een aantal gevallen (totaal 35 stuks) is de aanaarding aan de frontzijde in de jaren 1936-1938 (ten dele) bewust verwijderd of niet weer aangebracht om de inmiddels 20 jaar oude Schuilplaatsen Type 1918 / I en / II om te vormen tot mitrailleurkazematten. Van deze omgebouwde exemplaren zijn er nog zo'n 25 aanwezig in de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Omschrijving

De zuidelijke rij (frontzijde) van de betonnen werken van de Voorstelling Naarden / Infanteriestelling Fransche Kamp bestaat uit SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / I. In totaal zijn er nog ongeveer 35 exemplaren aanwezig. Schuilplaatsen Type 1918 / I zijn éénlaagse, gewoonlijk in gewapend, ca. 100 cm dik gewapend gietbeton uitgevoerde, granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 8 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 12-15 of W 15-21. Schuilplaatsen Type 1918 / I zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan van ongeveer 5,00 x 5,50 x 2,70 m, (b x d x h) waarvan de basis niet zichtbaar is. De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert. De beide blinde zijgevels zijn verticaal uitgevoerd, terwijl de gesloten voorzijde / frontzijde licht achterwaarts helt om met een scherpe knik over te gaan in het naar achteren iets oplopende dakvlak. Dit dakvlak daalt na een stompe hoek onder een helling van ongeveer 45° naar de vaak niet, of maar ten dele zichtbare, lage, verticale gevel aan de keelzijde. Een variant van Type 1918/I kent hier een minder steile helling. In een aantal gevallen zijn in de gevels ijzeren haken meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflage materiaal. De Schuilplaatsen Type 1918/I zijn als monolithisch betonnen werken geconstrueerd en zijn slechts via één toegangsopening, aan de loopgraafzijde - de keelzijde - toegankelijk geweest. Deze excentrisch, rechts in de gevel gelegen toegangen zijn omgeven door een verdikte betonnen omlijsting, die min of meer in hetzelfde vlak als het achterste, schuin verlopende dakvlak is aangebracht. In deze omlijstingen komen variaties voor, onder meer met een verzwaring aan de bovenzijde. De laag uitgevoerde toegangen zelf zijn later meestal dichtgezet door middel van metselwerk of beton, maar ook met puin volgestopte exemplaren komen voor. In enkele gevallen zijn de schuilplaatsen nog open of opnieuw geopend. Het interieur van de Schuilplaatsen 1918/I bestaat uit een ongeveer voor de helft beneden het maaiveld gelegen, rechthoekige ruimte, die in gebukte houding via de in een hoek gelegen betonnen trap van enkele treden bereikbaar is. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds lopen aan de voorzijde iets gebogen af.

Waardering

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / I zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Krayenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw),

b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw)

c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1914-1918 die voorbeelden zijn van gewapend betonnen manschappenschuilplaatsen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als een met een loopgravenstelsel samenhangend relict.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn tamelijk gaaf bewaard en laten zich als gebouwde onderdelen en naar functie nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 531404

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 18 januari 2013
Kadaster deel/nr: 82696/40

Complexnummer 531400 *Complexnaam* NHW-Voorstelling Naarden/Infanterie

*Woonplaats** Bussum *Gemeente** Gooise meren *Provincie** Noord-Holland

Locatiennaam Bussum *Locatieomschrijving* Voorstelling Naarden/infanteriestelling Franse Kamp

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kad. object*</i>	<i>Appartement</i>	<i>Grondperceel</i>
Hilversum	C			1887
Hilversum	C			4737
Bussum	C			1294
Bussum	C			1372
Hilversum	C			4736
Hilversum	C			4372

*Rijksmonumentomschrijving***

Cluster 11. Schuilplaatsen type 1918 II.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / II als gewapend betonnen onderdelen van een lineaire en accesverdediging op basis van loopgravenstelsels, gedekte wegen en dergelijke. Schuilplaatsen type 1918 / I en type 1918 / II zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in 1918 op meerdere plaatsen in West-Nederland gebouwd. Beide typen komen in ieder geval voor binnen de Stelling van Amsterdam (onder meer bij Spaarndam) en op diverse plaatsen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie (onder meer in het gebied tussen Fort Rijnauwen en Fort Vechten [= de Houtense Vlakte], bij Fort Everdingen en bij de Fransche Kamp in Naarden). Het totaal aantal gebouwde exemplaren in de Nieuwe Hollandse Waterlinie bedraagt ongeveer 225; het merendeel (ca. 165) hiervan bestaat nog. In en om de stelling Fransche Kamp zijn in totaal nog ongeveer 60 exemplaren aanwezig. De Schuilplaats Type 1918 / I kwam gewoonlijk tot stand aan de buitenste van dubbele loopgraafstelsels. De Schuilplaats Type 1918 / II is meestal

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gebouwd langs de achterste loopgraaf. Doordat de loopgraven en andere aardwerken later vrijwel overal zijn geëffend, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig bijna altijd voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de schuilplaatsen was gewoonlijk gedekt door aardwerken die deel uitmaakten van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans vaak niet meer aanwezig of slechts met moeite herkenbaar. In een aantal gevallen (totaal 35 stuks) is de aanaarding aan de frontzijde in de jaren 1936-1938 (ten dele) bewust verwijderd of niet weer aangebracht om de inmiddels 20 jaar oude Schuilplaatsen Type 1918 / I en / II om te vormen tot mitrailleurkazematten. Van deze omgebouwde exemplaren zijn er nog circa 25 aanwezig in de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Omschrijving

De noordelijke rij (tweede linie) van de betonnen werken van de Voorstelling Naarden / Infanteriestelling Fransche Kamp zijn SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / II. Er zijn nog ongeveer 30 exemplaren aanwezig. Schuilplaatsen Type 1918 / II zijn éénlaagse, gewoonlijk in gewapend, ca. 100 cm dik gietbeton uitgevoerde, granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan maximaal 16 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 12-15 of W 15-21. Schuilplaatsen Type 1918 / II zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan van ongeveer 9,80 x 6,30 x 2,70 m (b x d x h), waarvan de basis zelden zichtbaar is. De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert. De beide blinde zijgevels zijn verticaal uitgevoerd, terwijl de gesloten voorzijde licht achterwaarts helt om met een scherpe knik over te gaan in het naar achteren iets oplopende dakvlak. Dit dakvlak daalt na een stompe hoek onder een helling van ongeveer 30° naar de vaak niet, of maar ten dele zichtbare, lage, verticale gevel aan de keelzijde. In een aantal gevallen zijn in de gevels ijzeren haken meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. De Schuilplaatsen Type 1918 / II zijn als monolithisch betonnen werken geconstrueerd en zijn via twee toegangsopeningen, links en rechts, aan de loopgraafzijde - de keelzijde - toegankelijk geweest. Deze toegangen zijn omgeven door verdikte betonnen omlijstingen die min of meer in hetzelfde vlak als het achterste, schuin verlopende dakvlak zijn aangebracht. De laag uitgevoerde toegangen zelf zijn meestal dichtgezet door middel van metselwerk of beton, maar ook met puin volgestopte exemplaren komen voor. In enkele gevallen zijn de schuilplaatsen nog open of opnieuw geopend. Het interieur van de Schuilplaatsen Type 1918 / II bestaat uit een langgerekte, ongeveer voor de helft beneden het maaiveld gelegen, rechthoekige ruimte, die in gebukte houding via twee in de hoeken gelegen betonnen trappen van enkele treden bereikbaar is. Bovenin de wanden, tussen de beide trappen, zijn enkele ijzeren haken aanwezig. De op ruim twee meter boven het vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig.

Waardering

SCHUILPLAATSEN TYPE 1918 / II zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Krayenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19e en 20ste eeuw),

b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19e en 20ste eeuw)

c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1914-1918, die voorbeelden zijn van gewapend betonnen manschappenschuilplaatsen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als een met een loopgravenstelsel samenhangend relict.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn redelijk gaaf bewaard en laten zich als gebouwde onderdelen en naar functie nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie